

De Dekolonisatie van het Nederlands-Indische Voetbal.¹

Joop Syatauw

Externe, interne en culturele dekolonisatie

Het dekolonisatieproces, een internationaal-politiek proces, dat na de Tweede Wereldoorlog een eind heeft gemaakt aan het bestaan van vele koloniën en andere niet-zelfregerende gebieden, creëerde in plaats daarvan soevereine, onafhankelijke staten, die de naoorlogse internationale gemeenschap een heel ander beeld hebben gegeven. Het proces wordt in bepaalde Westerse kringen wel eens gezien als het resultaat van een in de moederlanden zowel als in hun koloniën opgekomen ethisch besef. Koloniën hebben recht op een zelfstandig bestaan en het is de plicht van de voormalige moederlanden om hen op die nieuwe status voor te bereiden en hen daarna verder te helpen ontwikkelen. Inderdaad hebben verlichte geesten in het Westen zich met deze ethische politiek ingezet voor het lot van koloniën en andere niet-zelfregerende gebieden, maar hun ideeën zijn lange tijd niet overgenomen door de betrokken regeringen en parlementen.

In vele voormalige koloniën, thans meestal ontwikkelingslanden of Derde Wereldlanden genoemd, heerst daarom vaak een andere mening over het karakter van het dekolonisatieproces. Na eeuwen van ervaring met koloniale overheersing, overweegt bij hen de mening, dat zonder de politieke en morele druk vanuit de koloniën zelf, de dekolonisatie nooit, of nooit zo snel, zou hebben plaats gevonden. Bovendien hebben koloniale volken nog op een ander soort dekolonisatie gewezen, een culturele dekolonisatie, die hen zou moeten bevrijden van bepaalde ongewenste, koloniale praktijken en tradities, b.v. rassenscheiding, discriminatie, uitbuiting of vernederingen.

Zo kende het Nederlands-Indische koloniale beleid een in het oog springend kenmerk dat dit beleid onderscheidt van dat van andere koloniale mogendheden. Het was de wettelijke verdeling van de koloniale bevolking in drie gescheiden bevolkingsgroepen, de Europeanen, Vreemde Oosterlingen (voornamelijk Chinezen en Arabieren) en Inlanders.² Het discriminerende karakter van de laatste term werd later in de omgang dan ook wel vervangen door de term 'inheemsen' en nog later door de moderne term 'Indonesiërs'. De driedelige rassenscheiding werkte door in vele sectoren van de koloniale samenleving, zoals bestuur, politiek, onderwijs en ook in de sport. In

het bijzonder de voetbalsport onderging daar de invloed van, andere sporten zoals tennis en atletiek in veel mindere mate.

In de Indische voetbalsport heeft de rassenscheiding geleid tot een gescheiden beoefening van de sport in drie aparte voetbalbonden: de Europese NIVB (de Nederlands Indische Voetbal Bond), de Chinese Hwa Nan bond en de Indonesische PSSI (Persatuan Sepakbola Seluruh Indonesia of Voetbal Unie van Indonesië). In dit artikel zal vooral aandacht worden besteed aan de relatie tussen de twee belangrijkste bonden, de NIVB en de PSSI.

Concurrerende en samenwerkende bonden

Het was te voorzien dat het bestaan van twee rivaliserende 'nationale' bonden binnen Nederlands-Indië tot moeilijkheden zouden kunnen leiden. Aanvankelijk kon een conflict nog wel worden vermeden, omdat de gevestigde NIVB met haar sterke Europese positie geen enkele werkelijke concurrentie had te duchten van een pasopgerichte PSSI, die nog worstelde met een tekort aan organisatorische ervaring, gebrek aan goede spelers en goede speelvelden en niet te vergeten, gebrek aan financiën. Toen de PSSI echter geen enkel teken van spoedige ineenstorting vertoonde en eerder een enorme groei liet zien, was de NIVB wel gedwongen om meer aandacht aan de PSSI te besteden. De cijfers lieten duidelijk zien, dat de PSSI met de toenemende populariteit van het voetbalspel in korte tijd sterk groeide. Zelfs veel sterker dan de NIVB, die na haar oprichting in 1919 haar activiteiten vooral had gericht op de grote steden van Java waar de meeste Europeanen woonden en werkten.

De PSSI daarentegen, die bij haar oprichting in 1930 nog slechts uit zeven stedelijke en regionale bonden bestond, had vijf jaar later al 19 bonden, voornamelijk op Java, onder haar vleugels. In 1977 was, volgens de PSSI-gegevens, het aantal gegroeid tot niet minder dan 289 bonden in alle delen van het land. Vele daarvan waren gevestigd in de Buitengewesten.³ Het PSSI-bestuur had hier altijd al op gerekend, omdat zij zich ervan bewust was dat voetbal in Nederlands-Indië een echte volkssport kon worden en de sympathie van het volk zou kunnen winnen.

Een ander groei-element in de PSSI-organisatie, dat in de Europese wereld van Nederlands-Indië vaak werd vergeten of onderschat, was dat als reactie op het als verwerpelijk beschouwde rassenonderscheid en discriminatie in de koloniale samenleving een groeiend politiek bewustzijn ontstond binnen de inheemse wereld. Dus ook in sportverenigingen waar nationalistische groepen hun best deden om het gevoel van eenheid onder de inheemse bevolking te versterken ten einde een streven naar een onafhankelijke Indonesische staat te bevorderen. De gedenkboeken van de PSSI tonen duidelijk aan hoe nationalistisch ingestelde personen op vergaderingen en congressen van de PSSI geen kans lieten voorbijgaan om het publiek aan de nationalistische idealen te herinneren.⁴

Er is vaak kritiek geleverd in de koloniale samenleving op de vermenging van sport en politiek in de inheemse voetbalwereld, maar die kritiek kwam meestal van personen die zelf nooit hebben geleden onder rassendiscriminatie en gebrek aan vrijheid. Want het was haast niet te voorkomen dat generaties die in een dergelijk koloniaal milieu opgroeiden steeds meer nationalistische geluiden lieten horen.

Waren de relaties tussen de twee voetbalbonden, de NIVU en de PSSI, in het openbaar vrijwel vreedzaam, die rustige coëxistentie dreigde enigszins te worden verstoord door praktische problemen die

aan de belangen van beide bonden raakten. De grote populariteit van het voetbal in het hele land, gepaard aan de enorme groei van de Indonesische bevolking, veroorzaakte aanzienlijke moeilijkheden voor de verdere uitbreiding van de sport, vanwege het gebrek aan goede speelvelden dat een haast onoverkomelijk obstakel vormde voor de bonden, zelfs voor de Europese bond, die toch vooral in de grote steden zetelde. De inheemse bond, die meestal tot de minder goede velden aan de randen van de steden was veroordeeld of zich tevreden moest stellen met de kleine, oneffen, terreinen op het platteland, was er erger aan toe.

Om te voorkomen dat de twee bonden met elkaar in conflict zouden geraken, was een gesprek tussen hen van het grootste belang. Uiteindelijk gelukte het om enkele voorlopige contacten te leggen, die voldoende concreet waren om tenslotte tot een 'Gentlemen's Agreement' te komen, dat op 15 januari 1937 door de beide voorzitters werd getekend, een opmerkelijk feit, ook al omdat nooit eerder een Europeaan een inlander een gentleman had willen noemen.⁵ Het is jammer dat noch de beschikbare gedenkboeken van de PSSI, noch de NIVU publicaties, een exacte inhoud van het Gentlemen's Agreement bevatten. Maar in de geest van een "herenakkoord" was die Agreement waarschijnlijk een niet-bindend document, dat bepaalde mondelinge afspraken inhield die als

Voetbaltournooi Holland-Indië-OostIndonesië in juni 1947 op het SIDOLIG-terrein in Bandung, met o.a. in doel vd Eynde.

richtlijnen konden dienen voor toekomstige geschillen en problemen. Waarschijnlijk is er wel een oplossing besproken voor een of meer uitstaande problemen, zoals het vinden van een redelijke verdeling van de schaarse, beschikbare velden, evenals de kwestie van spelers die van de ene naar de andere bond oversprongen en verder ook de status van een speler die door een van de bonden werd geschorst.

FIFA Wereldkampioenschap 1938

De betekenis van onderlinge contacten werd eens zo duidelijk toen de NIVU, de Nederlands Indische Voetbal Unie (de opvolger van de NIVB), in 1936 als lid werd toegelaten tot de FIFA en vervolgens werd uitgenodigd om in 1938 in Frankrijk aan het WK deel te nemen. Blijkbaar heeft een lid van het NIVU-bestuur toen een balletje bij de PSSI opgeworpen over een mogelijke samenwerking tussen de twee bonden over uitzending van een Nederlands-Indisch elftal naar Frankrijk.⁶ Zelfs werden de twee bonden het eens om eerst enkele oefenwedstrijden te laten spelen om het beschikbare spelersmateriaal te beoordelen. De NIVU bood aan om een goed buitenlands team te strikken om enkele selectiewedstrijden te komen spelen. Zij slaagde er inderdaad in om het bekende Nan Hwa team uit Hong Kong, dat enkele Chinese internationals onder haar spelers had, te contracteren om naar Java te

komen. De partijen werden het er ook over eens, dat Nan Hwa eerst één wedstrijd tegen een selectie-elftal van de PSSI zou spelen om vervolgens nog in drie wedstrijden uit te komen tegen drie selectie-elftallen van de NIVU.

Op 7 augustus 1937 werd de eerste wedstrijd in Semarang gespeeld. Tot grote verbazing van iedereen wist het PSSI-team een 2-2 gelijkspel te behalen. Nog groter was de verbazing toen Nan Hwa alle drie wedstrijden tegen de drie NIVU-elftallen wist te winnen, want in de publieke opinie stonden NIVU-teams gewoonlijk hoger aangeschreven dan de PSSI-teams. De PSSI meende, dat haar elftal op grond van de betere uitslag de voorkeur verdiende bij de uitzending. Maar de NIVU was het daar niet mee eens en zond een schrijven aan het PSSI-bestuur, waarin ze stelde, dat wegens gebrek aan tijd de NIVU gedwongen was het PSSI-team het aanbod te doen om zich maar bij het NIVU-team aan te sluiten, omdat alleen de NIVU door de FIFA was erkend en de NIVU daarom gerechtigd was het Nederlands-Indisch team te selecteren. De PSSI wees dit voorstel echter af, omdat ze van mening was dat de NIVU van de door partijen gemaakte afspraken was afgeweken.⁷ Bovendien wilde de PSSI haar spelers in Frankrijk niet onder de Nederlandse vlag laten spelen. Dat maakte de weg vrij voor de NIVU om haar eigen elftal naar Frankrijk te zenden.

Wedstrijden van het Palembangfonds, uitgaande van de Chinese Sports Association in Bandung, maart 1947. Op deze foto het bondselftal van Bandung met midden staande links de auteur.

Het is thans voldoende bekend dat de resultaten van het NIVU team op de WK in Frankrijk zeer teleurstellend waren. Immers, in de eerste wedstrijd tegen het sterke Hongarije verloor het team kansloos met 6-0 en was daarmee direct uitgeschakeld. In een vriendschappelijke wedstrijd, die voor de Olympische Dag op 25 juni 1938 in het Olympisch Stadion van Amsterdam werd georganiseerd, kwam Nederlands-Indië uit tegen het nationale team van Nederland. En wederom verloor het met grote cijfers (9-2). Toch hoopte men in Nederlands-Indië alsnog te kunnen profiteren van de kennis en ervaringen die het NIVU-team in Europa had opgedaan. Dat is er waarschijnlijk niet meer van gekomen omdat na terugkeer in Indië het land al helemaal in de greep was van de dreiging van een mogelijke oorlog in de Stille Oceaan. Inderdaad bleek die dreiging zeer reëel, want op 7 december 1941 brak de oorlog uit na de Japanse aanval op de Amerikaanse basis Pearl Harbor in Hawaii.

Sport tijdens de Japanse bezetting

Drie maanden later stond Japan voor de deur van Nederlands-Indië, dat het relatief gemakkelijk veroverde en bezette. Die bezetting duurde ruim drie jaar en bleek een ware beproeving te zijn voor de bevolking. Het overgrote deel van de Nederlanders verdween in Japanse kampen, evenals veel Indo-europeanen. Van een geregelde beoefening van het voetbalspel door de Europese bevolking was geen sprake meer. Maar ook de Indonesische bevolking had het zwaar in die bezettingstijd. Voor hen gold onmiddellijk na de verovering van hun land een verbod op politieke partijen en sociale organisaties. Een order die enige tijd later wat leek te worden versoepeld want men mocht weer aan sport doen, al moest dat onder de supervisie van de Japanse autoriteiten gebeuren.

Wat dat betekende werd spoedig duidelijk gemaakt. Er kwam een Tai Iku Kai,⁸ een overkoepelende Japanse sportorganisatie met afdelingen in vele delen van het land en met speciale sportprogramma's. Die waren echter niet op echte sportprestaties gericht, maar moesten Indonesiërs via een militaire training klaarstomen om het land tegen elke vijand te verdedigen. De deelnemers aan die programma's ondergingen zware fysieke, mentale en disciplinaire trainingen. Zelfs schoolkinderen werden voor dat doel getraind

door het houden van lange marsen en oorlogsspelletjes. Dat bleek tenslotte vergeefse moeite te zijn, want Amerika kreeg Japan in augustus 1945 met twee atoombommen op de knieën. Vrezende dat Japan haar belofte om Indonesië de onafhankelijkheid te schenken niet zou nakomen, namen de Indonesische leiders, Soekarno en Hatta, hun lot in eigen hand en proclameerden net twee dagen voor de officiële Japanse capitulatie de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië.

Dat betekende voor Indonesië echter nog niet het einde van de oorlog of het begin van de vrijheid, want de capitulatie van Japan en de verschijning van een nieuwe staat op het grondgebied van Nederlands-Indië, was voor de Nederlands-Indische regering in ballingschap in Australië het sein om naar haar kolonie terug te keren om haar soevereiniteit te herstellen. Dat ontketende een hevige strijd tussen de Nederlands-Indische regering en de nieuwe Republiek Indonesië. Weliswaar wisten de Nederlands-Indische troepen, gesteund door andere geallieerde troepen, delen van de Buitengewesten te bezetten, maar de belangrijke grote eilanden, Java en Sumatra, bleven grotendeels onder het gezag van de Republiek Indonesië. Op het door haar bezette gebied probeerde de Nederlands-Indische regering het gezag te stabiliseren. Daarvoor creëerde ze enkele deelstaten die een federatie moesten vormen. Ook nam ze in 1947 het initiatief tot het opzetten van een overkoepelende sportorganisatie die o.a. de voetbalsport in haar gebied moest normaliseren en stimuleren.

Nieuwe rol VUVSI-ISNIS en PSSI

Onder leiding van enige vooroorlogse sportdeskundigen kwam een organisatie tot stand die de vreemdklinkende naam VUVSI-ISNIS kreeg voor 'Voetbal Unie in de Verenigde Staten van Indonesië', of in het Indonesisch 'Ikatan Sepakraga Negara Indonesia Serikat'.⁹ Vanaf 1947 had dit orgaan als taak het voetbal in de gebieden buiten het territorium van de Republiek Indonesië verder te ontwikkelen.

Intussen ging de strijd tegen de Republiek Indonesië gewoon door, en hoewel de Nederlands-Indische regering enige militaire successen boekte, verloor ze de diplomatieke slag volledig. Onder de druk van de Verenigde Naties, Amerika en enkele andere